

Cort verhael oft tractaet van de contagieuse sieckte de peste / [Jan van der Linden].

Contributors

Linden, Johannes Antonides van der, 1609-1664.

Publication/Creation

Antwerpen : Guilliam Verdussen, 1634.

Persistent URL

<https://wellcomecollection.org/works/fy3hszjj>

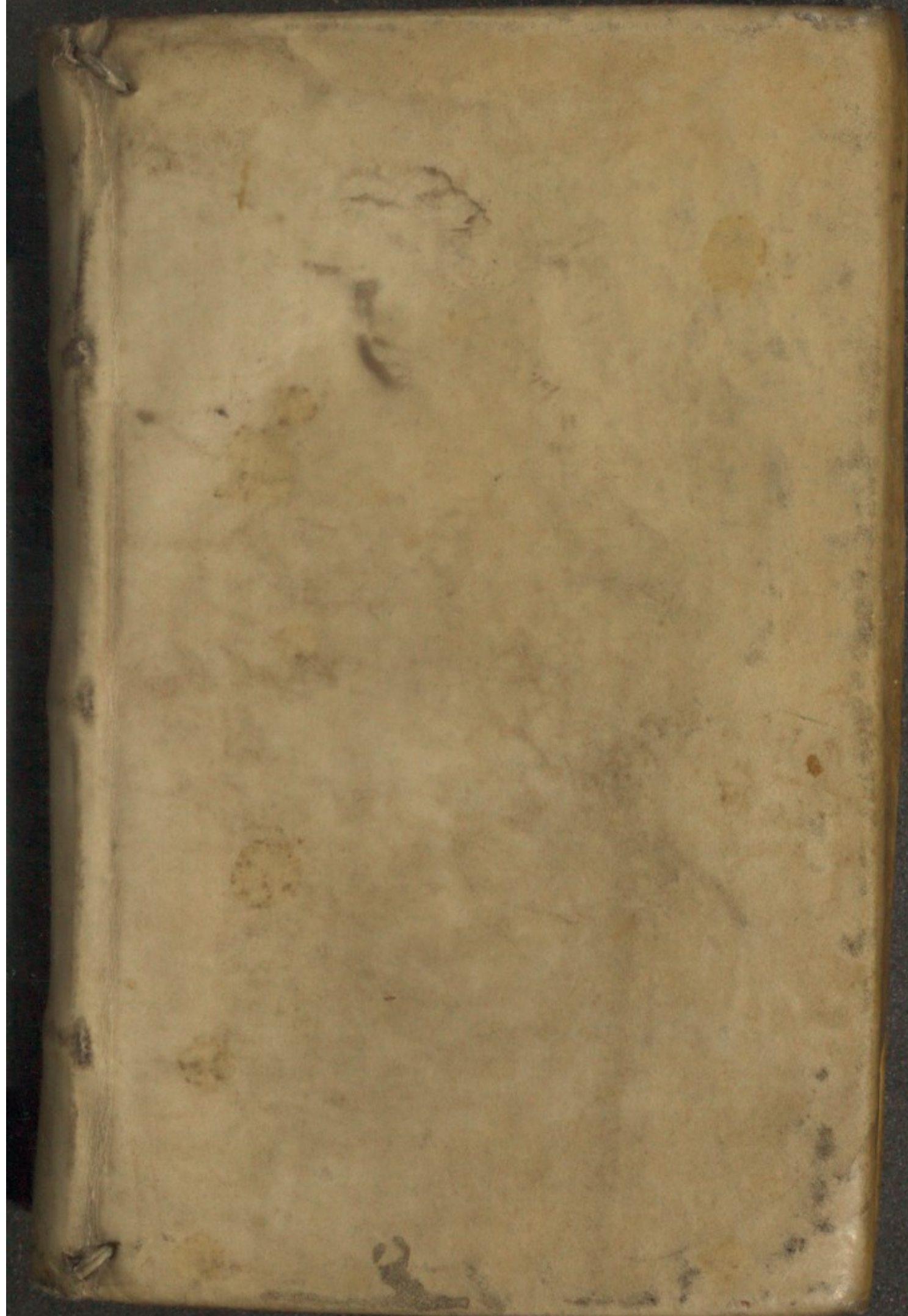
License and attribution

This work has been identified as being free of known restrictions under copyright law, including all related and neighbouring rights and is being made available under the Creative Commons, Public Domain Mark.

You can copy, modify, distribute and perform the work, even for commercial purposes, without asking permission.

Wellcome Collection
183 Euston Road
London NW1 2BE UK
T +44 (0)20 7611 8722
E library@wellcomecollection.org
<https://wellcomecollection.org>

G. vi. Lin.

3806 A

4913

4049

4048

men liet daer
313725
men liet daer

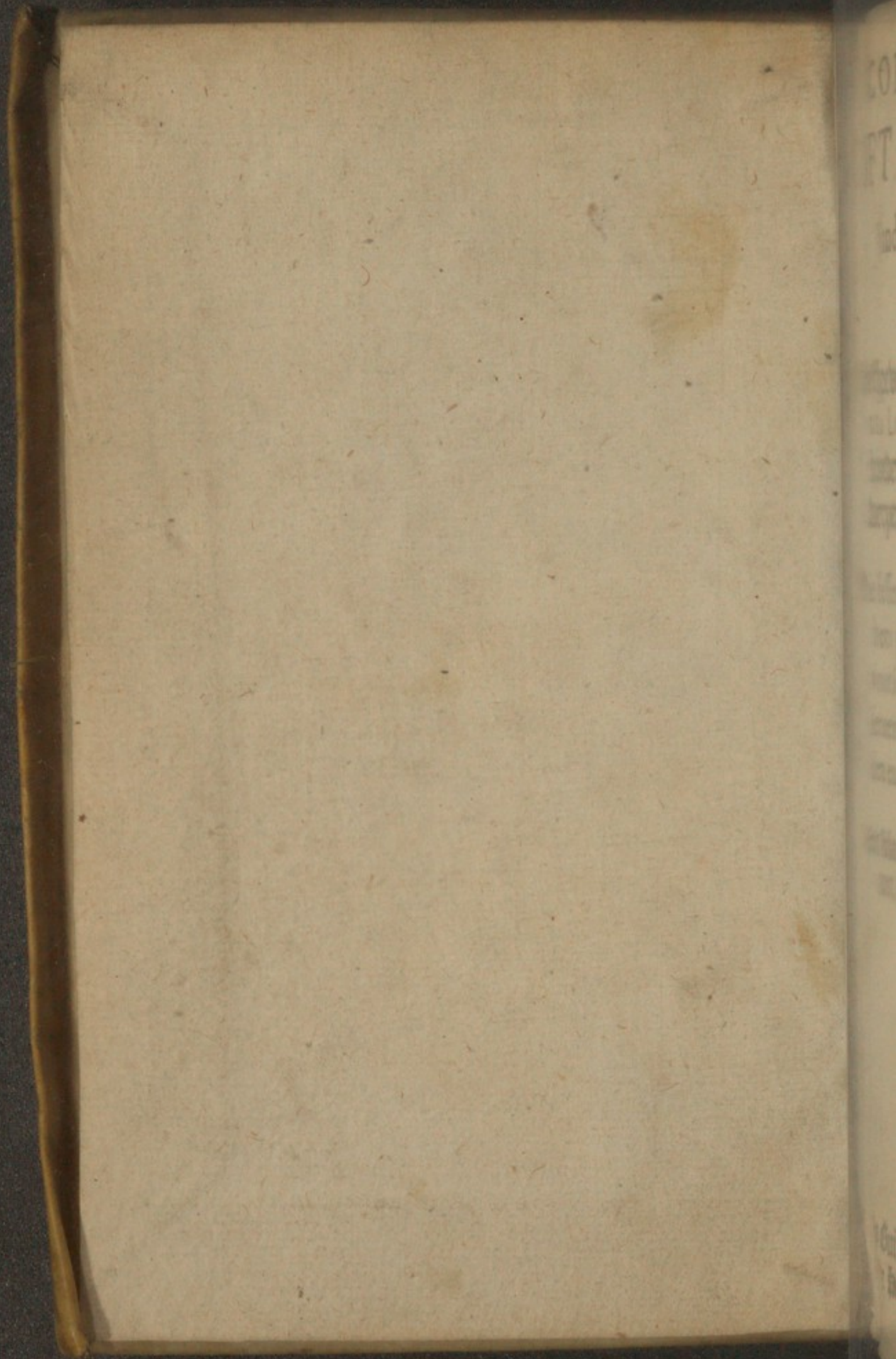
Arnoldus Milius

philippus Depester

1773 Den 24 april

m 573

Auswerp
Hof

CORT VERHAEL ⁽¹⁾
OFT TRACTAET

Vande contagieuse sieckte
de Peste

Beschreven door Broeder IAN VAN-
DER LINDEN, Pater vande Celle-
broeders binnen de Stadt van Ant-
werpen.

Die sessendertich Iaren gepractiseert ende
hem gheexerceert heeft, binnen de
voorsejde Stadt, soo in't cureren, pre-
serueren, als door hem bemerct, bevon-
den ende beexperimenteert.

Tot solaes van alle Christene menschen / die
met dese sieckte mochten bevanghen
worden.

T'ANTWERPEN,

By Guiliam Verdussen / op onse L. Vrou-
we Kerck-hoff. M. DC. XXXIV.

1634.

GOAL VERHAAL
OFT TRACTAET

Van de Coninghe Riecke
Van de Palle

Wijle van de Coninghe Riecke
Van de Palle
Van de Coninghe Riecke
Van de Palle

Wijle van de Coninghe Riecke
Van de Palle
Van de Coninghe Riecke
Van de Palle

Wijle van de Coninghe Riecke
Van de Palle
Van de Coninghe Riecke
Van de Palle

Wijle van de Coninghe Riecke
Van de Palle
Van de Coninghe Riecke
Van de Palle

AENDE EDELE

Wijse ende seer voorsienige Heeren,

Mijne Heeren Borgemeesters,

Schepenen, Tresoriers, Rentmeesters,

Mijne Heeren de Policij-meesters,

ende Raedt der vermaerder Stadt van

Antwerpen.

Mijne Edele, eerweerdige,
wijse, ende seer voorsie-
nighe Heeren, alsoo V.L.
kennelijck is, dat ick my
bemoecht heb, het cureren, ende pre-
serueren, nopende de haestighe sieck-
te de Peste, door het versloeck van
mijne Edele Heeren voorschreven;
ende alsoo ick, met weet en danck van
mijne Eerweerde Heeren voornoemt,
hadde aenveerdt een loffelijcke reyse
naer het heyligh Landt ende de Stadt
van Ierusalem, visiterende aldaer de

⁴
heyliche plaetsen, soo het heylich glo-
ricus graf ons Heeren, den berch van
Caluarien, Bethleem, Nasareth, met al
de plaetsen der mysterië daer rontom
gheleghen, ende was vertrocken met
mijnen Biecht-vader Pater Iacobus
Pucenius Procurator van de Predic-
Heeren den 29. Meert 1633. ende ben
Godt lof, met gheluc wederom geco-
men in't selue jaer den 25. Nouemb.
Middelertijt sijnder lōmighe persoo-
nen geweest die haer laten voorstaen
datse oock wat verstant hebben van
de Peste, ende achter mijnen rugghe-
gheseyt hebben, dat ick te lichtveer-
dich ben in het cureren vande Peste,
ende principael in het corrosijuen:
welck occasie is, dat ick dadelijck de
pen heb inde hant ghenomen om my
daer teghen te verantwoorden, alsoo
V. Edelheden sult connen lesen, in
het

het veruolch van mijn tractaet, ho-
pende dat V. E. 'tselue van my in
dancke sult ontfanghen voor een
nieuwe laer, ende beschermen, het
welck ick nu sessendertich jaren lanck
heb ghepractiseert, ende gheexperi-
mentert, soo duyfenden, Godt lof,
en sonder roem ghesproken, binnen
dese Stadt met my moeten ghetuy-
ghen, biddende hier mede Godt al-
machtich, hem belieue V. E. in sijne
goddelijcke protectie te bewaren in
ghesontheyt, ende regeringhe in offi-
cie, en hier namaels de eeuwige sa-
licheydt. Hier mede blijue ick V. E.
dienstwilligen dienaer tot inde doot.
Vyt ons Clooster vande Cellebroe-
ders, Anno 1634. den 28. Ianuarij.

Broeder IAN VANDER LINDEN

*Pater vande Cellebroeders bin-
nen Antwerpen.*

Tot den goetvvilligen Leser.

BEminde Leser, alsoo ick dit kleyn tractaetken metter haest heb gbeschreven, ende sommighe saken wat onordentlijck heb ghestelt, wilt daer soo nauw niet op letten, maer willet sonder passie lesen, sulter ghenoech contentement in vinden, want mijne haesticheydt is gheweest, dat ick dit gheerne aen mijne Edele Heeren, ende allen onse ghemeynten voor een nieuwe Iaere soude vereeren: ende alsoo ick nieuwelijck van mijne reyse van Ierusalem ghecomen ben, en heb my niet wel kunnen verleggen, om 't selve met ghemack te schrijven, van alle de goede vrienden die my hebben daghelijckx comen willecom heeten. Houdt my dan geexcuseert, ende ontfanghet voor een goet salich nieuwe jaer, d'welck Godt wil gheven dat beter moet

we-

7
vesen, als de voorledene jaren zijn ghe-
veest; ende oock bid ick Godt, dat wy
lese Recepten hier beschreven niet veel
van doen en moeten hebben, ende neemt
mijnen arbeydt in danck, en vaert wel.

M. Ambrosius Pare die schrijft:

Die strijdt teghen de experiencie/
En is niet weerdte eenighe sciencie.

TEr eeren van de Heylighe Dryvuldicheydt
ende dergloriofer Moeder Godts Maghet
M A R I A, ende tot profijt van alle Christene
menschen, om de ghesontheydt ende welvarent-
heyt der lichamen te onderhouden, ende om
de siecke ende besmette lichamen weder ghe-
sont te maken, vvil ick sommighe dinghen van
die contagieuse sieckte de Peste beschrijven, uyt
onse practijcke, die vvy langhe Iaren ghepracti-
ceert ende gheexperimenteert hebben.

De teecken en die de toecomen-
de Pest prognosticeren oft bewijzen,
zijn seven:

Et eerste teecken is: als de da-
ghen inden Somer seer dickwijls
veranderen / ghelijck als het we-
der smogghens reghenachtich is/
dacr naer donckerachtich / dan
windtachtich; ende sonderlinghe van supde
winden die soel oft smoel zijn.

Het tweede teecken is / als de daghen dick-
wijls inde Snomer doncker schijnen oft rege-
nen wilde / ende niet en regent. Als dit dick-
wijls ghebeurt / is te sorgen toecomende pest.

Dat derde teecken is / als op de aerde veel
bliegghen zijn / beteeckent dat de locht fenij-
nich ende ontficken is.

Dat vierde teecken is / als de Sterren
dickwijls verschieten ende schijnen te vallen/
is oock een teecken dat de locht ontficken is/
ende datter veel fenijnighe reucken en vapen-
ren inde locht zijn.

Dat vijfde teecken is / als een Comeet
staet ende bliegghende schijnt / ghelijck Ari-
stoteles sept: soo beteeckent sulcx groote oor-
loghe / ende verflaginghe van veel menschen/
destructie van steden / verdrinckinghe van
schepen

ſcheypen ter zee dooꝝ groote tempeeſten / ver-
anderinghe van rijcken ende landen / en toe-
comende doot van eenighe groote Heeren oft
Princen; als dan apparent dieren tijdt / ende
daer nae peſt te verwachten iſ.

Dat ſeſte tecken iſ / alſt veel blixſemt en
dondert / ſonderlinghe als die uyt den ſupden
comen.

Dat ſevenſte tecken iſ / alſſer veel win-
den waepen uyt den ſupden : want die zijn
onſupber en coꝝrumperen de locht. Als ſulckx
gheſchiet ſalmen beſozgen toecomende groo-
te peſt / ten waere Godt dooꝝ ſijne barmher-
ticheydt ſulckx verhoedde.

Het II. Capittel. Van de oorſake der peſt.

De oorſaken vande peſt zijn drijderhan-
de. Ten eerſten / die peſt komt ſomtijds
vande onderſte wortel / ende ſomtijds vande
opperſte wortel / oft als die locht merckelijc-
ken verandert wort / ende ſomtijds van bep-
de deſe wortelen.

Ten tweeden die peſt wordt ghegenerereert
uyt die onderſte wortel ghelijck wy ſien / uyt
verbuylde goten / riolen / ſterfputten oft ſtinc-
kende putten die by de camers ſtaen daermen
ſlaept; oock van doode prijen ende lichamen.
van ſulcken ſtanck wordt dickwijls de locht
ghecoꝝrumpeert in haer ſubſtantie ende qua-

litcept alleen in sommighe plaetsen. ende dese particuliere corruptie ghebeurt alle daghen/ ende hier upt komt dickwijls pestilentielle kortse/ waer dooꝝ dickwijls de Heeren Doctoozen der medecijnen bedroghen worden/ die alsulcken febzis booz gheen pest oft pestilentielle kortsen en houden / zyn nochtang dickwijls pest.

Ten derden komt die pest oock somtijdtg van de lichamen van doode menschen die langhe op der aerden onbegraven ligghen / die grooten stancck gheben / ende de locht infecteren en fenijnich maecken / oock van staende poelen daer kemp oft blas in gherot wort.

Ten vierden die pest is somtijdtg vniversael/ ende somtijdtg particulier.

Ten vijfden die pest wordt oock ghegeneereert van die opperste wortel/ dooꝝ die krachten der sterren ende der hemelscher lichamen. Hier upt worden die lebende ende die verstaelijcke gheesten der menschen ghecorrumpeert. Hier van spreekt Auicenna van't firmament des hemels/ dat sy lichtelijcken ontsteken worden/ want die hemelsche impressie ende betrockinghe corrumpeert de locht/ ende alsoo worden die lebende geesten inden mensche ghecorrumpeert.

Ten sessten die pest wordt oock wel ghegeneereert van die opperste ende onderste wortelen te samen / als dooꝝ die hemelsche impressie
sie

sie die de locht corrumpeert en uyt de putrefactie der dooder beesten / oft puzen ontrent de zee oft wateren ligghende / worden alsoo dooz sulcken gheinfecteerde oft bedozben locht / somwijlen de menschen besmet ende dadelijcken met een kortse bevanghen / ende somwijlen met een apostumatie: want die locht die dooz den asem inghetrocken wort / is somtijts fenijnich ende ghecorrumpeert / ende dan quetst sy dat herte / alsoo dat de natuere menichbuldelijcken beswaert wordt / ende dickwijls alsoo seer / dat sy haer quetsinghe ende schade niet en gheboelt / want die vzin en digestien schijnen dan dickwijls goet te zijn / ende nochtans gaet den patient dickwijls ter dootwaerdt: ende hierom worden dooz die vzin en naer 'tuftwendich veel menschen bedozghen / ende daerom ist van noode / dat elck patient hem versie van goede mederijnen ende meesterz.

Nota.

Mij is wel ghebzaeght geweest waerom in een gheinfecteert hupz den eenen mensch sterft en den anderen niet / soo wy dat daghelijcx sien gebeuren. Hier op antwoorde ick aldus: Dit mach ghebeuren dooz twee saken. Dooz het eerste dooz het gene dat werckende is. Ten tweeden dooz het ghene dat lijden.

Cort verhael van de
lijdende is. Dooz het gene dat werckende is/
als de hemelsche influentiē den eenen mensch
richter aensien als den anderen / ende de een
plaetse meer dan de andere : ende dooz het ge-
ne dat lijdende is / als den eenen mensch meer
totter pestilentie gedisponeert ende geneyght
is dan den anderen.

Nota.

Ick segge dat die lichamen aldermeest hier
toe ghedisponeert zijn / die heet oft werm
van complexien zijn / ende die veel groote
sweetgaten hebben / ende besmet zijn met ee-
nighe bedooven humeuren / ende de sweetga-
ten met veel humeuren verstoppt hebben.

Hierom zijn die lichamen seer tot pest ghe-
neyght daer groote dissolutie in geschiet / ge-
lijck in die menschen die seer onkups zijn /
ende die haer dooz swaren arbeet seer verhit-
ten / ende die colerieck zijn / die zijn aldermeest
in perijckel der pest.

Nota.

Mer is noch wel ghebzaeght gheweest van
sommighe personen / oft wel alsulcken
pestilentielle siecktē besmettelijcken ende con-
tagieus zijn oft niet. Ick antwoorde hier op
ja : Dat alsulcken pestilentielle contagieuse
sieckten

ſieckten beſmettelijck zijn/ want upt die ontſicken ende beſmette lichamen loopen en comen ſommighe humeuren ende ſentijnighe dompen die de locht corrumperen/ ende daerom ſalmen die beſmette ſiecke menſchē ſchouwen: en dat meer is / als die peſt regneert/ raede ick aen de ſcrupelcuſe menſchen/ dat sy haer wachten te zijn onder veel volckx/ oft by abonturen daer iemandt af beſmet waer: welcke beſmetten perſoonen ſouden die locht daer ontrent kunnen infecteren/ en alſoo dooꝝ die ſelbe beſmette locht dooꝝ die reſpiratie oft inhalinghe des aſemx/ alſoo meer ander perſoonen konnē beſmeten worden. Hierom willen wy alle menſchen waerſchouwen / ſoo gheſtelijcke als wereltlijcke / die met oft by ſulcken menſchen verkeerren / haer te mijden met den aenſichte te nae by malcanderen te comen/ om den aſem niet te batten.

Ende die met ſulcken ſieckte bevangen is/ mach ſoo hy kan hem laten legghen in een camer daer de venſterx na het ooften ofte nooꝝden ſtaen/ want dat de geſontſte lochten zijn/ ende de venſterx na het ſupden gheſloten houden/ want den ſupden wint heeft in hem twee ſaken der corruptionen.

D'eerſte / want hy debiliteert ende verkranckt de natuere van gheſonde en van ſiecke menſchen.

Ten tweeden den ſupden wint ſwackt dat ghe-

ghehoor/ ende quetst dat hert; want hy opent die sweetgaten der menschen en gaet daer tot het binnenste: hierom mach elck mensch ten tijde bande pest hem in hups houden als de synde winden waepen / ter tijdt de Sonne hoogh op is.

Het is goet de hupsen die gheinfecteert zijn/ datmen die dicwyls beroocke/ als sinozghens/ snoens ende sabondts / met Gumi, Laudanum, Storax, Calamita, Benseuin, ende Geneuerbesien/ alle onder malkanderen ghestampt elck een once.

Item eenen Kerreelsteen heet ghemaect in't midden van de camer oft hups ghelept/ ende daer stercken Wijn-asijn op ghegoten/ maect eenen goeden ghesonden gheur in het hups.

Item buspoper onsteken wy ooc somtijts.

Ick en kan niet hoorby te verhalen een speculatie die my inden sin komt / die ick onderwijlen gediscoureert hebbe by eenige goede bzienden / die hen oock verstonden van de contagieuse sieckte de pest/ ende is dit:

Ick segghe dat alle dese onderste dinghen ofte creaturen van de opperste creaturen gheregeert worden / en sonderlinge van die Son en Maen: want dese onderste werelt nootzakelijck aenhoudende ende onderworpen is de impressie ende krachten van de oberste werelt/ op dat alle krachten in dese onderste werelt/

reelt / dooꝛ de oberste werelt geregeert moghen worden.

Noch een ander vraghe : Waerom dat de opperste creaturen saken zijn bande onderste creaturen? Hier op antwoorde ick alsoo:

Die opperste dinghen begheeren altooꝛ dooꝛ haer eyghen nature te bewaren dese onderste dinghen / maer dooꝛ eenich accident ofte ghebal soo worden die oberste dinghen beroert met diuersche omloopen / ende daerom hebben sy diuersche coniunctiē ende aspecten / ende daerom maect de saken van die influentie ende veranderinghe inde onderste saken / dat gheschiet hier dooꝛ / want het gheue en wort bande influentie niet bewaert / dat daer afschuldich is bewaert te worden / ende daerom worden dese onderste ghedisponeert tot corruptie bande influentie.

Nota.

Mer wert noch differēte repsen gebraecht waerom de Peste meer regneert inden Somer ende in den Herft als inden Winter? Ick antwoorde hier op alsoo:

Daer zijn vijf saken waerom de peste in den Somer en inden Herft meer wordt ghegenerect dan in andere tijden.

Inden eersten segghe ick / dat de locht is subtielder ghemaect van de vooꝛgaende hitte /

te / ende daerom is sy bequamer om te ontfanghen die impressie der vapeuren ende vuple dampen ofte reucken / die ghemenght zijn / ende die vergaderinghe daer af : ende daerom wordt die putrefactie alsdan lichtelijcker ende haestigher ghecauseert.

Ten tweeden die boozgaede hitte die dooz droochteyt de putrefactie verbiedt / is dan opghetoghen ende opgheboert in het opperste bande locht.

Ten derden / als die winden vermenichfuldicht worden / soo brenghen sy met haer quade vapeuren en reucken die upt vuple plaetsen gheruckt zijn / ende die cozzumpen die locht / daer die pestilentie dooz ghegenereert wordt.

Ten vierden / want sy verbuplen die lichamen oberbloedelijck / daer die lichamen dooz ghedebilitteert ende verkranckt zijn / dooz die veranderinghe der beroerte van binnen ende van buuten / want die natuerlijcke hitte wort hier dooz die sweetgaten gheresolbeert.

Ten vijfden / want als dan zijnder veel bruchten / ende dese disponeren de lichamen tot putrefactie en cozzuptie / alsoo sy veel gesicht worden.

Daer is noch een ander bzaaghe :

Waerom dat inden tijt der pest sommighe boghelen die ghewoon zijn te wonen in hoghe

he plaetsen oft berghen oft hoogh inde locht
vliegghen / als dan op de aerde en in leeghe
laetsen haer houden en comen woonen ende
liegghen.

Ende wederom ter contrarie sommige vog-
helen die plegghen ter aerden te woonen / als
an haer inde locht houden en vliegghen.

Desghelijcx doen sommighe serpente/rat-
ten / mupsen ende andere dieren die vertrec-
ken vande hooghde nae de leegghde en van de
leegghde nae de hooghde.

Ick antwoorde hier op: Als die opperste
licht eer gecorrumpeert wort dan dat water
soo die forme der hemelen ende der tecke-
nen / ende der belden des hemels / die dat doen
ende wercken. Het welcke van vele menschen /
laten sy haer duncken en voorsien dat sy
gheleert zijn / niet wel moghelijck en is te
beten / soo vliegghen die voghelen die gewent
zijn upter naturen in die berghen ende locht /
neder ter aerden en in de vallepen / want sy
vlieden die corruptien der locht.

Ende als die corruptie en putrefactie eer
inder aerde dan inde locht gegenereert wort /
soo vlieden die voghelen en de serpente / die
op oft in die vallepen ghewent zijn het selve /
en vertrecken haer na de lochte soo seer als sy
kunnen / om die corruptie der aerden niet deel-
achtich te zijn.

Die oorsake hier af is dese: Want die cor-
ruptie

Cort verhael van de
ruptie der locht komt eerst op de berghen,
ende na een spatie tijts daelt die nederwaerts
beneden inde aderen der aerden / want die
locht is subtylder ende lichter van haer sub
stantie / om ghealtereert ofte verandert te
worden dan die aerde / en door lanckheyt van
haer corruptie ende bederbinghe soo wort de
aerde oock ghecorrumpeert : ende hierom is
dat die pest lichtelijcker ende alderceerst komt
in een subtyle locht dan in een grobe oft sterc
ke locht.

Item noch ben ick wel ghebzaeght ghe
weest : Welcke menschen alderceerst ende haer
stelijcker onsteken worden inden pestilentia
len tijdt / te weten die lichamen die bzeede
sweetgaten hebben / oft die enghe sweetgaten
hebben / ofte die lichaemen die heet ofte die
kout zijn / oft die drooch ofte vochtich zijn.

Hier op antwoorde ick : Men sal weten
datter sommighe lichamen zijn / die uptter
naturen bzeede oft groote sweetgaten hebbē /
dese zijn werm en vochtich ; ende sommighe
hebben enghe oft klepne sweetgaten / ende dese
zijn kout en drooch : ende noch zijnder som
mighe lichamen / die veel verstopthept ende
vuplicheydt hebben / ende dese maken enghe
sweetgaten / ende sommighe lichamen en heb
ben gheen verstopthept / hier noteren wy vier
dinghen.

Ten eersten / dat die lichamen die enghe
sweet-

Contagieuse sieckte de Peste.

1

sweetgaten hebben / en van haer nature niet
verstopt en zijn ghelijck melancholijcke / ende
sommighe oude vrouwen / worden inden pe-
sentialen tijdt min ghequetst dan andere
lichamen / want de hetticheydt van haer her-
/ en is niet seer sterck werckende / want dooz
haer sweetgaten luttel locht getrocken wort
in dat haer sweetgaten engher zijn / ende
oock / want luttel locht kleynen tijdt in haer
gehoud n wort / want sy en zijn niet ver-
vult noch verstopt / want sy hebben oock
sommighe natuerlijcke conditien die de cor-
ruptie ende putrefactie beletten / dat is de
doutheyt ende droochheyt die sy in haer heb-
ben.

Ten tweeden soo segghe ick / dat die licha-
men die natuerlijcke groote oft breedde sweet-
gaten hebben / engher sweetgaten krijghen
dooz de verstoptheyt / ghelijck die lichamen
die robust en vervult zijn / ende hier om wort
en die robuste lichamen meer gheraecht in
en tijt der pest dan andere.

Oorzake hier van is dese / dat sy veel locht
in haer trecken dooz het asemen / ende oock
dat sy natuerlijck verstopt zijn / daerom hou-
den sy die locht lanthe binnen / als wanneer
die besloten locht van die ander locht nu be-
voert en ghesubbert / ende hierom genereert sy
van binnen een corruptie / want sy sommighe
conditiën hebben / die de corruptie gelijk zijn /

Cort verhael van de
ghelijc die hitticheyt en die vochticheyt zyn/
ende aldus wordt die rechte respiratie belet/
die een oorsake der corruptie is.

Ten derden segghe ick/ dat de gene die en-
ghe oft klepne sweetgaten hebben natuerlijck
worden min ghequetst dan die boozeynde / en
alle andere lichamen/ van welcke ick ten vier-
den segghen sal.

Ten vierden/ segghe ick/ dat die lichamen
die natuerlijck breeide oft groote sweetgaten
hebben ende verstoppt zyn / meer ghequetst
worden dan de lichamen die hier boven be-
schreven zyn in't eerst/ende min dan die licha-
men die in't tweede en in't derde segghen be-
schreven zyn.

Die redene van het ghene dat ten eerste en
tweede gheseyt wort zyn booz beschreven/ en
het derde segghen wort aldus gheprobeeret.

Want die lichamen van dat derde segghen
hebben sommighe verstoptheden / daer die
transpiratie dooz belet wordt / ende daerom
worter een corruptie van die verstoptheden
ghegenerceert/ ende die besloten hitte is pesti-
lentialijck / ende daerom krijghen dese licha-
men lichtelijcken de pest.

Die vijfde reden is/ van die lichamen van
dat derde segghen/ want die locht wort inge-
trocken ende ingehouden langhen tijt / ende
die krachten die daer teghen wercken souden/
zijn kranck/ ende daerom wordt in alsulcken
licha-

hamen ghegenereert een putrefactie. Deſe denen zijn claer te verſtaen / van die verant hebben.

Hierom iſ te weten / dat die lichamen die ret ende bochtich zijn / die natuerlijcke groo- en verſtopte ſweetgaten hebben / aldereerſt ghequetſt worden bande peſt.

Ende hier na die lichamen die natuerlijcke enghe ſweetgaten hebben.

Maer die enghe ende verſtopte ſweetga- en hebben / zijn noch haefstigher ghequetſt.

Maer ter contrarie wordē alderminſt van peſt ghequetſt / die enghe ſweetgaten heb- en / en die niet verſtoppt en zijn.

Nota.

M iſ noch dickwils ghebzaeght / waer- om datter ſommighe menſchen ſterben ande peſt en andere niet / niet teghenſtaende ſamen in een hupſ woonen / ende dat die peſt in een hupſ komt en in een ander niet / helijck in klepne ganghen / die al ſchijnen en hupſ te weſen / en de peſt in een contrepo- omt / en in een ander niet.

Hier op antwoorde ick aldus : Dit ghe- hiedt dooꝝ die diverſitept en verſchillinghe er menſchen die ſieck zijn / haer complexie n natuerlijcke werckelijcke compositie ende aeckſelen / die in deſe patienten gebonden

wozden / ende dat gheschiedt oock door de diversiteyt der werckender saken / die door diverse aspecten gheschieden.

Noch ben ick wel ghevraecht gheweest Waerom dat die jonghe menschen en kinderen meer sterben inden tijt der pest als andere oude menschen die haer doot nader zijn?

Hier op antwoorde ick aldus: Die oude menschen zijn sonder verstoptheyt / en hebben ghemeenelijck enge sweetgaten die niet verstoppt en zijn / maer die jonghe stercke menschen en kinderen hebben natuerlijke wijde sweetgaten die lichtelijck verstoppen / ende daerom worden sy haestelijck gecorrumpeert / en sterben haestelijck van de pest / want jonghe menschen hebben meer bochticheydt en overbloedicheyt van humeuren / welck dickwijls verstoptheyt kauseert / als die natuerlijke hitte ghemindert wordt / jonghe kinderen hebben overbloedige bochticheyt / ende een onghemanierd regiment / welke dinghen verstoptheyt maken.

Nora.

Noch een ander discours die my die wilg te bozen is comen / te weten: Waerom dat die gheestelijcke personen in ghesloten Cloosters woonende / ofte ghevangen en t'zamen mans oft vrouwen in tijdt van pest / meer be-
vrijt

zijt zijn als andere/ ende waerom somtijdt
ekang alle menschen sterben ende somtijdt
iet.

Hier op antwoorde ick aldus: De ghene
ie in een bedeckte locht woonen / ende die
aer niet en vermoepen niet arbejdt in open
oft in onghedekte locht / ende by niemant en
omen die haer cozzumperen mocht / sulcke
ijn dickwijls van de pest beschermt ende be-
waert.

Maer als iuerx t'zj man oft vrou in
een hupx sieck wort oft sterft vande pest / soo
worden sy alle die in't hupx woonen gemep-
nelijck ghecozzumpeert / want sy al te samen
woonen/ en leven en asemen inde selve plaet-
se / want sy houden allegader een regiment/
ende sy zijn allegader in een particulier locht/
ende oock doox die participatien der aspecten
van eender plaetsen: want eenighe Cloosters
moghen onder sulcken ascendent ghetimmert
zijn / dat die locht van die plaetse meer ghe-
cozzumpeert kan zijn / dan de locht van een
ander plaetse/ ende hierom als iemant sterft
vande pest in eenighe wooninghe / ist ghera-
den de ghesonde haer van daer te vertrecken/
ende sonderlinghe het naeste maeghschap oft
bloedtbrjenden / want sy zijn vande selve na-
ture/ t'zj van vader oft moeder. Hierom als
iemant van die sieckte onsteken is / zijn die
andere tot die sieckte gheneghen. Nochtang

Cort verhael van de
ghebeurt somtijds dat een alleen oft twee
sterft/in een familie/en de andere niet. Ende
alfoo ghebeuret in een contrepe en in de ande-
re niet/ en in een stadt en in een ander niet.

Noch is my wel ghebzaeght: Macrom de
pest komt naer oozloghe en dieren tijdt alder-
meest. Hier op antwoorde ick naer mijn ver-
moghen en simpel verstandt:

Inden tijdt van oozloghe / soo is het regi-
ment ongheordent oft onghemaniert / ende
daerom worden quade humeuren inde licha-
men ghegenerect die ghedisponeert zijn tot
cozruptien / oock want die hemelsche creatu-
ren ende planeten disponeren dickwijls ooz-
loghe/ ende dickwijls oock pest/ ende na sul-
ken tijdt comen aldermeest pestilentie / want
in dieren tijdt worden de lichamen meer ver-
bupt/ ende meer ghenepght tot eten / ende
sonderlinghe soo worden dickwijls ongeson-
de dinghen gheten / die cozruptie genereren/
ende veelhepdt van eten genereert verstop-
heyt en daer na cozruptie.

Tot hier toe hebben wy ghesproken vande
oozsake vande contagieuse sieckte de pest.

Nu sullen wy beginnen te tracteren hoe-
men hem pzeserueren oft bewaren sal te-
ghen de pest / soo veel als ons Godt verleent
heeft. Hier toe salmen bemercken dat den op-
persten medecijn seyt dooz den Propheet Je-
remias:

remias: Dat hem elcken menſch vande qua-
de weghen ſal bekeeren.

Dat is / dat elck hem ſelven ſtelle in ſtaet
van gratien / ende hem verſoene met Godt
dooz een warachtighe biechte met propooſt
van beteringhe des lebens / en ſchouwen alle
oorſake van ſonden om Godt te verſoenen
gheestelijck.

Alſoo wy hier te boozen lichamelijck
hebben gheſeydt te ſchouwen en weiren alle
putrefactie / verrottinghe / vuplicheydt /
ende ſtanck / ſoo van ſtinckende goten / riolen /
ſtaende ſtinckende poelen / oft meſſinghen /
ſtinckende pzen / doode lichamen die langhe
onbegraven ligghen / oock vuple miſten / ſoe-
len ſupde winden / etc. D welckmen niet wel
blieden en kan / ſalmen boozcomen met wel-
ricckende roocken / om dat herte vanden men-
ſche / ende lebende gheesten te verreckreeren
ende te verſtercken.

Want menich menſche in ſwaricheyt comt
dooz het vuplen onnut hupshouden / ſoo wy
dickwijls by experientie bevinden.

Wy hebben booz beſchreven om de hupſen
en camers te beroocken.

Nu ſal ick u hier beſchrijven eenen ſekeren
aſijn / die alle putrefactie verdzijft. Neemt
twee potten V Vijn-aſijn, vier oncen ongheblu-
ſten Kalck, twee oncen Aluyn, dzp oncen Sal-
pecter, ſtaupt alle tot poeder / en doeghet in

Cort verhael van de
eenen pot met den wijn-asijn / hanghet ober
'roper/ende latet opsteden tot dat de poederen
ghesmolten zijn/bespzinckt daer mede u huyg
oft camer en latet drooghen.

Item om welriekende keerffen te maken
die al roeckende goeden reuck gheben / t zy
aen u tafel als ghy eet / op u Contoor oft ca
mer en huyg / om een goede locht te maken/
die door de respiratie oft asemen inghetroc
ken wort om de putrefactie te beletten.

Neemt Caneel, Noten, Foeli, Kruynaghe
len, van elcx een half once / Storax, Calamita,
Gummi, Laudanum, Bensuein, van elcx een on
ce / altesamen fijn tot poeder ghestampt/ neet
twee oncen kolen van Linden houdt, oock fijn
ghestampt / menghet altesamen onder een/
neemt een half once Gumi dragant, settet te
wepcken in Roosen-vvater eenen nacht / ende
neemt met de gewepete Gomme die poederen
efft macckt daer als keerskens van de dichte
van een pen onder wat bzeet om te staen/maer
sy moeten eerst drooghen/om wel te boncken.

Men sal hem wachten van veel potagien
die rotticheyt kauseren / als rou melck ende
veel weecke vruchten van Appelen / Peiren/
keerssen ende weecke Prupmen / ende dier
ghelijcke snoeperijen.

'T is goet en gheraden alle spijse te koken
met berjups/ wijn-asijn/ sap van lamoenen/
Gzainappelen / wijn van Gzenaet-appelen.

Dooz

Dooz ſulcken ſpijſe wort belet alle putrefac-
tie / ende des abondts dzooghe en ghebraden
ſpijſe / om alle vochtighe dampen en humeu-
ren te beletten.

Shamelen vleesch is wel het beſte / oock Ki-
kenen / Capoenen / Patrijſen mede booz die
het heeft / den ſhamelē moet eten dat hy krij-
ghen kan : dan ick rade elck een hem wat te
wachten / van te veel ſpeck / verſchē penſerijē /
beulingē / oubackenviſch / Oock / Ajupn / Ha-
rine / Gernaet in diergelijckē coſt / heel verſch
bzoot oft heet bzoodt en is niet ſeer gheſont.

Men moet hem wachten van dickwijls
dzoncken te zijn / want daer upt wordt het
bloedt verhit en ontſteken / ſoo ick dat dick-
wijls bevonden heb / als ſulcke menſchen wat
krijghen dat het vier niet te bluffen en is : by
exempel datmen eenen mutſaert op eenē hee-
ten heert leet daer hy blijft ligghen dzooghen
en verhitte / ſoo daer eenighe blam aenkomt
ſal terſtont ontſteken en bzanden / eer dan ee-
nen kouden groenen mutſaert dicmen met
een walm ſtroot ofte twee / al bzandende qua-
lijck kan ontſteken.

Maer matelijck goet out bier ofte goeden
wijn ghedzoncken / is ſeer goet / recreert den
gheeste ende verſterckt het herte.

Maer jone verſch bier is contrarie / want
kaufeert veel grobe humeuren in s' menſchen
lichaem.

Het ghebeurt datmen na de maeltijt slaep-
achtich is : d'welck swaer bloedt causeert:
dus in tijdt van pest en salmen hem niet
ghewennen te slapen / want het causeert
swaer humeuren. Om dat te beletten salmen
nae den eten wat doen ofte wat wandelen/
maer die ghetwent zijn een wepnich nae den
eten te slapen / die doen als bozen / want de
ghewoonte is de tweede nature.

Hierom seyt Auicenna : Als een mensche
inden tijdt van pest slaperachtich is / die sal
eenen goeden teuge wijns dzinckē / maer niet
te veel / want den mensche is naer hem trec-
kende veel humeurē / ende dese quade humeu-
ren worden verdzeven dooz de kracht van
den wijn.

Dat Auicenna seyt vanden wijn / moghen
wy oock verstaen by goet oudt bier.

Nota.

Ick ben wel ghebzaeght gheweest / hoemen
weten sal oft een mensche besmet oft infect
is met de pest? Hier op antwoorde ick :

Den mensche die besmet ofte onsteken is
met de pest / die verliest terstot sinen appetijt /
want het lichaem is verbuylt met quade hu-
meuren / ende als hy gheten heeft / bevanght
hem de natuer met baek / en is seer geneycht
tot slapen / ende gheboelt groote hitte met
koude /

koude / ende hy heeft groote pijn in't vooꝛſte
deel des vooꝛhoofte / ende hy ſoeckt altydt te
ſlapen / want dat binnenſte ſenijn pertur-
beert die lebende gheesten / alſoo dat sy altydt
ſoecken te ruſten / want die exallaticn ende
quade dompen trecken na de herſſenen. Deſe
teecken en gheben ons te kennen de eerſte
opinion van peſt.

Alſmen twijffelt / gheben wy den patient
wat om te ſweeten / ende vertoeven om te
wachtē oft hem het vier nieberg openbaert /
t'zj dooꝛ eenighe bubonen inden halſ / onder
de orſel oft inde eecheniſſe : want dit haer
plaetſen zyn / daer die klieren ofte bubonen
vallen ende haer vertoonen / ende onder ſoe-
ken oft hem gheen ander apoſtumatie / kar-
bonckel / oft amrax oft bleepnen en vertoonen :
ſoo niet ende dat de kortſe mindert iſt goet /
want een peſtilentiale kortſe niet af en gaet /
ter tijdt den menſche doot iſt oft gheneeſt.

¶ Iſ oock te weten dat een menſche die ſu-
bijt ſterft ſonder ſieck zyn / van gheen peſt en
ſterft / maer wel van eenighe caterne die
'therte overballen / oft eenighe andere pꝛince-
lijke partijen overwinnē / want noyt menſch
vande peſt en ſterft ſonder ſieck zyn.

NW ſullen wy beginnen eenige pꝛeſervati-
ven aen te teeckenē / die wy ſeer dicwijls
goet hebben bevonden / nochtanſ oock veel
men-

Cort verhael van de
 menschen wel sterben en ghestorben zijn diet
 ghebruyckt hebben/ komt daer door/ dat als
 Godt den mensche van hier halen wilt / dat
 hem de heele werelt dan niet houden en kan;
 en is te weten dat de pest by de doot selve ge-
 leken wort/ ende diet ontkomt mach dencken
 dat hy de doot ontloopen is.

Men moet weten dat de selve sieckte oock
 soo seer infect niet en is soomen de menschen
 wijs maect/ als dat se soude te halen zijn aen
 eenen gesonden mensche die upt sulcken hup
 komt / hoe wel het souijdt wel soude kon-
 nen ghebeuren aen eenighe personen/ die nu
 daer toe ghedisponneert zijn om sulcken infec-
 te locht te ontfanghen / maer niet soo de
 schierloose mepnen en seggen, want ick dick-
 wijls ghesien heb dat de moeder die van de
 pest sieck was en daer van stierf / ende haer
 kindt dat tot den lesten toe haer borsten soch
 niet sieck en wiert/ oft ooc wel sieck worden-
 de daer van ghenas/ niet teghenstaende 't sel-
 ve kint alleen dat fenijnich soch inghedzons-
 ken hadde/ende ontfanghen alleen die ghein-
 fecteerde lochten en dompen in het bedde van
 sijne moeder/ niet haer sweeten en geuren van
 haer kamer ganghen/ soo ick wel heb hoorzen
 segghen van mijnen Vader saliger memorie/
 wiens siele Godt ghenadigh zy / dat aen mi
 ghebeurt is / als dat mijne Moeder (die ick
 wensche Godt aen haer siele een nieu vzeught
 wil

oil verleenen/ſoo dickwijls dit geleſen wort)
 terbende in't Jaer 1577. bande haefſtighe
 ſieckte / ende dooz quade toeficht van een
 ſchrobſter/ die in ons huys was/ mijne liebe
 Moeder doot bebonden wiert in haer bedde/
 ende ick haren Sone noch lach en ſooh an
 haer doode boſt/ ende ick nocht ang niet ſieck
 en werde / een ſake boven de opinie van veel
 menſchen / want daer occaſie dooz my ghe-
 noech was om de infectie te ontfanghen/
 maer ter contrarie in't jaer 1597. als ick geen
 occaſie en hadde / ben met de ſelbe ſieckte de
 peſt bevanghen gheweest/ende van mijne ou-
 derg in het Clooſter van de Cellebroeders
 ghedaen/ alwaer Godt lof ick ghenefen zijn-
 de ben ter eeren Godts daer Religieus ghe-
 bleben.

Seker Pillikens voor die niet ſieck en zijn.

Nemt Aloe lucidum twee oncen/ ſtamp
 dat tot poeder/ ende doeghet in een tepl
 ken en giet daer op een half vperken Suyke-
 rey-water, en latet eenen nacht ſtaen wep-
 ken/ waſſet en giet het water af/ ende neemt
 een once Myrthe, en Sofferaen vanden alder-
 beſten onderhalf draghma/ alles fijn tot poe-
 der gheſtamp: deſe dyp ſpecien alles wel on-
 der malkanderen gheincozporcert in eenen
 moztier met ſprope van rooſen / daer Pille-
 kens

33 Cort verhael van de
keng af gemaect soo groote als Spaensche
erten/ somtijts daer twee ofte dyp af ghenomen
men in tijdt van pest is seer goet.

Ander Pillekens.

Nemmt vier oncen Aloe vanden besten/
set die te wepck in Roosen sap / doet als
bozen ende maect daer af Pillekens als er-
ten/ neemt sabons booz den eten daer af vier
ofte vijf/ zijn seer goet/ maken een goede ma-
ghe/ se conforteren en belecten alle rottinge.

Een Preseruatief.

Nemmt eenen pot Wijn asijn, Angelica,
Cijtwen, Savelboem, VVijnruyt, Tiptavij,
Scorconera, van elcx even veel / snijdet kleyn
en doeget in een ghelassen flessche/ en latet se
weken staen inde son disteleren / smorghens
nuchteren eenen lepel daer af ghenomen is
seer goet.

Een ander.

Nemmt Geneuerbesien die versch zijn / Ba-
kelaer de schellen af/ van elcx vier oncen/
stoet die 'tsamen in eenen mortier en doeget in
een ghelassen flessche / doet daer by onderhalf
once vanden besten Veneetschen Driakel, giet
daer

laer VVijn-asijn op / settet inde sonne en latet
en maent staen disteleren / hier af sinogheng
enen lepel inuchteren ghenomen eermen upt
en hupse gaet.

Een ander.

Nem de wortel Enula-campana en Aron,
ende Pestilens wortel, en Citwen schorste
van Citroenen van elcx een once / Cardo bene-
dictus, Roomsche allem, Roosemarijn, Marrona,
Menta, VVijnruyt, van elcx een half handt vol/
alles kleyn ghesneden en in een ghelassen fles-
sche gedaen / daer op gegoten eenen pot VVijn-
asijn, ende die flessche neghen daghen lanck in
Deerdemest begraven / daer nae twee oncen
Mitridaet daer onder ghemenght / set alsdan
die flessche in eenē ketel met water / hangt die
over het vper / en latet dyp oft vier uren alsoo
sieden : dese preservatieue is goetd voer Peste-
sters die noch moetē Nisse doen en haer niet
en moghen onnuchteren / met medecijnen te
nemen / want sy en hebben daer maer haer
lippen ende neusgaten mede te bestrijcken en
soo laten drooghen / desen gheur duert langen
tijdt en supbert die locht die ghy intreckt.

Item een Preservatief van den Coninck
Mitridaet beschreven.

Nēemt ses Okernoten, acht Vyghen, een half handbol VVijnruyt, Gheprepareert saut een dragma / een once Mitridaet, stampet allegader onder een tot een conserue / hier af nuchteren wat ghenomen.

Noch een ander.

Nēemt van het krypt Scordium, eeren breys oft Veronica schabiosa, giet daer twee potten opzechten Rijnschen wijn-asijn op dese krupden / doet daer by vier oncen Mitridaet, twee oncen Tiriaco van Venegien, ende latet beerthien daghen althijt by het byer staen / als dan ghedisteleert in Palne marine, als dan van dit water eenighe druppelen alle daghen inden neuse opghesnoeft / herft groote kracht teghen alle rottinghe ende putrefactie te beletten.

Is goet des Somers datmen een goet deel roode roosen van Provincien in een ghelassen flessche doet / en giet daer wijn-asijn op / en set die flessche allen den Somer inde sonne en latet soo disteleren / is seer goet als men smorghens hem ghewasschen heeft / eenen doeck van desen asijn nat ghemaect ende u aensicht / neusgaten en handen daer mede gestrecken ende van sijn selven laten drooghen / maect eenen goeden geur.

Wp

Wp souden noch veel recepten konnen by-
 zenghen/maer achtent onnoodich / wp sul-
 en eenige reuck-appelen beschrijven/die nood-
 elijck zijn in tijdt van pest / sonderlinghe/
 al sinen dooz eenighe straten gaet daer hupsen
 ghekuyst worden/ oft daer eenighe buhlen
 tancck is / ende die appels oft bollekens is
 moet dat die ghedzaept/oft gemacckt zijn van
 Geneberhoudt ofte van Roosenhoudt / ende
 moeten vol gatteren zijn.

Van suldy nemen Gumi laudani, Storax, Ca-
 amita, Benswein vā elcx een once/en stampet
 in eenen mortier wel onder een.

Neemt Gumi tragant twee dragma/ setse te
 wepck in Lavendel-vvater, en neemt noch Am-
 bergries ciuet, muscus van elckx ses greyn / en
 doet die poederen wel onder een/ende soo veel
 van ghewepckte Gomme als noodich is / en
 maect daer bollekens af / en sluyt die in u
 ghedzaepde appelen.

Noch een ander.

NEmt olie van Caneel, olie van Kruynagelen,
 en olie van Roosemarijn, van elcx een schru-
 pel, Geneuer olie een dragma, menghet al on-
 der een/en neemt een stuckken nieu spongie
 soo groot als een kastanie / en maect die vet
 van die olie / en bestrijckt den appel ofte bol
 van buyten ende van binnen / dit sal sinen
 reuck

Cort verhael van de
reuck behouden al waert thien jaren lanck
en is seer cordiael en capitael / want ver-
sterckt alle princelijcke partijen ende en laet
gheen verrottinghe ofte bedorven locht inden
mensche gaen / soomen dat veel aen den neuse
brenghet. Ick souder noch differente beschrij-
ven / maer ick achtet onnoodich / want twee
ofte dyp remedien die beproeft en goet be-
vonden zijn / extimere ick meer als hondert
andere onghепrobeerde.

Wien nu tot de curatie der pest / soo
iemand met dese contagiense sieckte de
pest besmet wordt / moet ter stont toefien en
raet nemen / want het heet de haestighe sieck-
te / ende en dient niet langhe ghetoef / gelijk
als een hups begint te branden / men licht-
lijcker met den eersten dien brandt kan blus-
schen / dan alst lange ghebrant heeft; en oock
dat met den eersten niet en helpt / en sal oock
met den lesten niet helpen.

Maer vooz al moetē wy eerst discoureren
van het aderlaten in dese contagiense sieckte.

Onesie oft men mach bloedt laten in dese
sieckte der pest?

Den meestendeel van de oude Doctoozen
prijsen en ordineren het laten / ende oock som-
mighe nieu meesters die wat by een geraept
hebben upt die oude / die ordineren het selfste.

Maer mijns aengaende houde gang con-
trarie /

varie/ ende en soudet geensins toestaen. Ick
hop dat ick daer af redene sal gheben om den
eser contentement te gheben / ten waer dat
den patient het Pleuris kreegh/ het welc sel-
den in dese sieckte gheschiedt.

Item vooz soo veel belanght het laten/ ick
houde dat het gang schadelijck is / ja dick-
wijls oorzaeck bande doodt / die anders sou-
de hebben kunnen ghenesen/ghelijck wy daer
af ghenoechsame experientie hebben / van
over sessendertich Jaeren daer in ghepracti-
seert/ ende veel personen hebben weten ster-
ben die ghelaten waren.

Deerste reden van mijn weten is / dat die
bevanghen worden met de pest / is anders
niet dan eene onstienlijcke en ontastelijcke be-
nijnighe qualiteyt / de welcke haer impri-
meert/ in 'smenschen lichaem/ soeckt alsoo de
prijncelijcke partijen te incorporeren / als het
hert/ de hersenen en lever : maer die krachten
ofte Calor naturalis moet hem teghen desen
bijandt stellen en daer teghen kampen / ende
drijben alsoo het fenijn der peste naer die E-
munctorien, te weten is het meeste fenijn naer
de lever toe/inde Massa des bloeds, soo wordet
gedzeben naer de eechenisse dooz toedoen van
Antidoten : en is de meestendeel nae het Hert,
soo werdet ghedzeben onder de orselen / maer
is de meestendeel na de Hersenen, soo wort ge-
dzebē inde Emunctorien ontrēt onder die oorzē.

Ghemerckt dan / dat de natuer moet het meeste werck doen / ende men komt een deel bloets af te laten / soo beroeftmen daer mede de natuer van haer krachten : ende oock ghemeynelijck die ghelaten werden in sulcken sieckte worden dickwijls flau / somtijds een ure oft twee eer sy weder tot haer selven comen / daer en tusschen soo heeft het fenijn sijn dominatie / ende wort alsoo door die flauherlicheydt naer die princelijcke partijen inghelepdt / het welck dan daer na niet moghelijck en is / ofte seer qualijck het lichaem met eenighe Antidoten , hoe kostelijck oft hoe krachtich dat sy zijn / weder te restaureren in sijn voorszesteltenisse cermen ghelaten hadde.

Ten tweeden die met de pest besmet zijn / die hebben luttel oft niet veel goetd bloedt in het lichaem / want het fenijn bande pest berderft terstont het bloet dat het rot ende putrificeert. Somma dan soudemē willen het bloet af laten tot dat het goetd bloedt volghet / ende laten loopen ter tijt dat allen het quaet bloet af waer / die soude hem grootelijcx bedrogghen binden / den patient soude in sulcker voegghen onder des meesters handen blijven / alsoo het dickwijls ghebeurt is : daerom en binde ick nimmermeer goetd / ghelaten te worden in sulcken sieckte.

Maer men moet neerstich zijn met goede Antidoten en Medicijnen / en dat met den alderreer-

dereersten / ist moghelijck soo wy noch ghe-
sept hebben / want dese sieckte en gheeft niet
langh respijt.

Nota.

MEn moet weten dat dē meestendeel van
jonghe menschen die met dese sieckte
bebanghen worden / comen sy ghemeenelijck
eerstmael te braken / d'welck een teecken is
datter een melancolijcke humeur inde maghe
light / rottende en gheputrificeert / met galle
gemenght. Om dat vooz al upt te vagen / soo
hebben wy een sprope daer toe / waer van wy
ten hooghsten een once ingheben / te weten:
een manspersoon / en een vrou ses dragma /
een kindt twee ofte dyp dragma / ghemenght
met kleyn bier twee ofte dyp lepelen / daer
wat boter inghesmolten en inghegeven / doet
datelijcken zijn operatie om te braken / en las-
ten dan een wepnich rusten / gheben dan van
onse Antidote / hier nae beschreiben / en wel ge-
deckt tot sweeten.

Maect datmen sulckx met dese sprope niet
upt en baegghden vooz overgeven al gaefmen
ses sweetdranken op eenen dagh / en souden
niet een in't lijf houden / maer al ober geven /
daerom houden wy veel van experientie daer
af te hebben.

Hier volcht onse sprope oft Oximellis fumitiua.

Nemmt twee oncen Antimoni præparati, fijn tot poeder ghepulueriseert / doeget in een gelassen flessche / giet daer op een pint asijn / set die flessche in eenen ketel met water / hanghet ower het vyer tot bekang op sijn sieden / ende continueert soo vier oft vijf dagen / ruret alle daghen ses oft acht mael om / den vijfden dagh soo ghietet altemael in eenen koperen pot / doet daer by een pint vanden alderbesten honich / hanghet samen ower het vyer en latet soo langhe sieden / tot dat het een consistentie begint te hebben ghelijck sprope / ruret al om met een schuymspaen / en somtijdt s wat gheschuymt / de dichte hebbende ghelijck sprope / soo nemet van het vyer en latet een weynich verflaghen / ende maeckt eenen sack van stramijn / gietet daer dooz in een aerden schotel / latet van langher handt doozleken en bewaret in een flessche tot den tijdt der noodt / somnige nemen supker in stede van honich / maer wy houden meer van honich ongepynt / want die krachtigher is teghen rottinghe / ende supbert beter.

Eer wy doozder gaen / willen wy u leeren het gulden Ey te maken.

Ghy sult nemen een versch hinne epe / maeckt aen elke sijde een kleyn gaetken / om dat wit unt te blasen / neemt vanden alderbesten Sofferaen gebroken / vult die in dat epe
alsoo

Alsoo veel als daer in kan / stopt die gaten
toe/ met heefdeech/leght dat inde ascheu/ en
latet van langher handt braden / tot dat de
schael bruyt wordt / doet dan de schael af/en
neemt soo veel Veneetsche driakel als het epe
swaer weeght / en braket altesamen in eenen
mortier wel onderreen. Dit is het recht gulde
epe. Sommige doender noch eenige poederen
by/maer en is niet noodigh/ mit die komen
inden Dziakel.

Noch een arguatie.

Oft men purgeren magh die met de Peste
besmet zijn : Dit wil ick noch eer toe-
staen dan het laten/maer met discretie/te we-
ten met eenighe Electuarien daer gheen Scha-
monea oft iet des ghelijcken in en gaet/want
alsulcken soudent den loop verwecken / het
welck seer lichtelijck gheschiedt / het welck
soude een oorsaeck wesen/dē patient ter doot
te brengen.

Maer met Manna, Cassia, Electuarium leni-
tium ende iet dierghelijcken/ en oock Klis-
tien, Suppositorien, om diestwille dat die Anti-
dote ofte sweetdranken te beter het fenijn
konnen uptraghden ende wederstant doen.

Curatie.

Svveetdrancken van onse Antidote.

Wij nemen onderhalbē dzagma van onsen Antidote vooz een manspersoō / vooz een vrouwe een dzagma / een kindt na adbenant / ghemenght met Cardo benedictus vvater dzp oft vier oncen / al na discretie oft ghelegghen- thepdt des patients / met sprope van Timae- nen / een once meer ofte min / ses ofte acht druppelen olie van Solfer, werm ghemaect en inghegheben / tweemaels des daeghs / smoz- ghens en sabonts.

Sommige ozdineren wel dzp oft vier-mael des daeghs te sweeten / het welck niet wel moghelijk en is dat den patient sulckx ver- dzaghen kan / want hy onderwijlen een wep- nich rust moet hebben / om het lichamen wat te verkoelen: dus is twee reysen des daeghs ghenoech / want niemandt en weet wat ban- gichepdt die patienten lijden / dan die't dick- wijls sien.

Op souden wel onse Antidote ofte Conserf hier by beschrijven / op wat maniere sy ghe- maect wordt / maer achtent onnoodigh om dieswille 'tselbe seer moepelijck ende grooten kost is ende alle man niet ghelegghen: diese van doen heeft vintse by ons in het Clooster.

Een anderen svveetdranck.

Neemt Veneetschen Theriaco een dragma,
Mitridaet een half dragma, Terra siglata
een schrupel, vvater van onrijpe Noten ghediste-
leert dry oncen, alle onder malkanderen in een
nen moztier/ een once syroep van vvijn-asijn, sex
druppelen olie van Solfer, 'tsamen werm ghe-
maeckt/ en inghegheben wel ghedeckt / dat
men tot sweeten geraeckt / continueren twee
maels des daeghs/ soo voorszeydt is.

Item noch eenen anderen svveetdranck.

Neemt dry oncen Scabiose vvater, een
dragma van het gulden Eye, acht druppe-
len olie van Solfer, een once syrope van Limoene
'tsamen gemenght inghegheben al werm als
vozen.

Noch eenen anderen svveetdranck.

Neemt Mitridaet een dragma, acht asen
Peer besaer, Terra siglata een half dragma,
een once syrope van vvijn-asijn, den Peer besaer
en Terra siglata tot poeder gestampt/ en al 'tsa-
men ghemenght met dry oncen Cardo benedi-
cti vvater, en doet als vozen.

Noch eenen anderen svveetdranck meest voor
jonghe kinderen.

Neemt

Nemmt een half dragma Diaschordium, segt asen Peer besaer ghepulveriscert/een half once syrope van Limoenen, met water ghedistilleert van onrijpe noten / werm ghemaccht als vozen.

Een ander voor een oudt mensch.

Nemmt onderhalf dragma Diaschordium, thien asen Peer besaer Occidentael, Terra siglata een dragma, een once syrope van Wijnasijn, acht druppelen olie van Solfer, samen ghemenght met Cardo benedicti water als vozen.

Nota.

Sommighe prijsen seer eenen witten ajupn Suptgheholt en vol Thiriack ofte Mitridaet ghesteken ende dat gat weder toeghemaccht ende inde asschen ghebraden / als dan ghestampt/en dat sap uytgheperst daer van twee dragmen ghemenght met Cardo benedicti ywater, ende een once syrope van Limoenen. ick hebt gheproeft/macr niet goet bevonden.

ICK segge dat den Veneetschen triakel, ende onse andere Antidote niet en doen / dat gheen dzancken inde werelt niet en sulken doen.

Soo ick bebinde dat alle mannen en vrouwen in sulcken tijdt willen Medicijnen zyn/ den eenen raedt te dzincken versoden runspekkel / den anderen buspoeder / den anderen raep

raepsmout / ghestampete pieren / andere zijn
 eyghen water ofte brine / een groote vuplic-
 heydt sulckx de menschen in te gheben in een
 plaetse als is onse loffelijcke stadt van Ant-
 werpen / darr soo veel loffelijcke Medicijnen
 ende princelijcke Apotekers winckels zijn /
 wel voorszien van goede Antidoten.

Wy souden noch veel meer ander sweet-
 dyanchen hier konnen ordineren / maer dunck
 mi onnoodich / want met dese voorszreben
 soo kan hem een iegelijck wel accommoderen
 naer discreetie ende ghesteltenisse des pa-
 tients.

NV come ick tot de Confortativen des her-
 ten, als den patient seer flauhertich is soo't
 seer dickvvijls ghebeurt.

Neemt Confectio hiacynthi eē dragma, Con-
 serf van Burgalosse, van Burnagi van elckx een
 once / Perlen suycker een half once / olie van Ca-
 neel, een schrupel, al te samen in eenen mortier
 wel onder een ghemenght / met vier bladeren
 gheslaghen sijn Ducaten goudt, hier van den
 patient somtijds wat ghegheben / confor-
 ten het hert.

Noch een ander.

NNeemt Confectio alicermes een half once /
 een once Conserf de Berberes, een half on-
 ce Conserf van roosen, t'samen onder een ghe-
 menght / en den siecken somtijds darr af ghe-
 gheben de groote van een boen ofte hasenot.

Noch

Veneetschen Tiriaco een once / Conserue van
Violetten twee oncen / gheprepareerde per-
len en roodt Koraal, en Beenderen uyt het hert
van herten van elck een Scrupel, al sijn gepul-
veriseert / ende acht bladeren sijn gheslaghen
Gout, 'tsamen ghemenght met een half dragma
Caneelvvater.

Item de patienten sijn dickwijls soo doz-
stich datse meynen te versmachten / dooz den
bzant vande pestilentielle koorts / soo en heb-
ben wy noyt op de wereldt beter ghebonden /
om desen bzant en doost te blusschen / ende ten
is de siecken niet teghen / want is lieffelijck
en amiabel.

Wy maken desen dzanck alsoo: Wy nemen
Salpeeter een pondt / dat doen wy in eenen
smiltkroeg / settet in eenen cieckel koel-vper /
latent smiltten tot dat inden kroeg siedt / dan
nemen wy twee oncen Floris sulphuris en wo-
pen ontrent een half once seffens inden kroeg
en rurent al wel met een pseren spatel / en doe
soo vier ofte vijf reysen / dat den Salpeeter
inden smiltkroeg schoon en clac als goudt
staet / dan neemt hem van't vper / en giet met
behendicheydt op een schalie / oft pylgewichte
tot vormen / dit is Salis peronelli ofte Lapis
peronelli, soo wordet van sommighe wel ghe-
bruyckt / maer wy en doen soo niet / wy stam-
pen dien tot poeder / en maken eenen sack van
stramijn

ramijn onder spits / en doen daer dat poe-
der in / ende hanghen dat yberg aen / en set-
ten daer een schotel onder / en gietē daer schoō
water op uyt de pomp / en maken daer een
hoge af van twee potten / en gietent al weder
op tot acht oft neghen reysen: dan setten wy
die selve looghe stillekens inden kelder vier-
en-twintich uren lanck / daer nae gieten wy
die looghe stillekens af: als dan hebben wy
den rechten gheprepareerden Lapis peronelli
op den grondt / dit laten wy droogh worden /
dan sijn ghepulberiseert / dan nemen wy twee
oft dry korsten byzyn byoot / een oft twee li-
moenen in schijben ghesneden / daer twee pot-
ten putwater opghegoten / latent soo 'tsamen
sieden dat een pint versoden is / nement van
het byer / latent kout worden. Van dit water
nemen wy een ghelas vol / doen van onsen
Lapis peronelli een half dragma daer in /
dan smaket heel lieffelijck / en is den siecken
aenghenaem en dzinckent lieber dan eenigen
drank / ende dat den byandt en dorst seer ver-
staet. Daer zijn noch veel diuersche remedien
gelijck Juleppen van verkoelende wateren /
van alle soorten van verkoelende kruyden ge-
disteleert / maer om haer byemde smaken en
kan alle menschen dat niet dzinckē / mit haer
nature daer tegen walght en 'tselbe overgebe.

Het gebeurt dicwijls dat iemant ydel van
hoofde wort / door dat den byant vande kortse
inde

inde herffenen flaet/ dan houde ick seer goet
datmen neme een jonge blau oft swerte duy-
be inden rug open ghesneden/en op die Cumi-
furen des hoofts oft op de naepen des becke-
uels al werm ghelept / en ses uren laten lig-
ghen/het hayr eerst wat afghesneden.

En als ghy die afneemt / doet dat niet be-
hendichheidt/ om u te wachten banden reuck/
want dien reuck is infect oft benijnish/ maer
wacht u de selve op straet oft in't water te
worpē/ op datter niemāt af besmet en worde/
maer hondt grabet met den doeck met al in
der aerden / want sy trecken den bzant die
inde herffenen vergadert nae haer.

Van ghelijcken bindtmen sulcken duyben
onder de plancken vande voeten / die daer
oock groeten bzant nae haer trecken.

Sommighe ordineren in sulcken bzant op
het hooft verkoelende dinghen te legghen/wy
houdent gang contrarie / ghelijck als roosen
alijn, roosenvvater, vvater van Plompen oft See-
bloemen, Violetten, het vvit vande Eyerē ende
iet dierghelijcken / want in stede dat sulcke
medicamenten den bzant upt souden trecken/
soo stoppen sy die sweetgaten/ en drijben den
bzant noch meerder innewaerts na de herffe-
nen / welken bzant dan kauseert inflamatie
inde substantie der herffenen/ waer upt volgt
Delirium ofte eydelheidt / waer naer dick-
wijls de doot volgt.

Het ghebeurt dickwils dat den patient niet ſlapen en kan / ſoo prijſe ick ſeer / het opiaet laudanū theophrōſi paracelſi, twee dzjn oft vier gzeppen / ghemengt met Conſerf van burnagie oft burgeloſſe ontrent twee dzagma meer ofte min / naer den ouderdom ofte geſtellenis des patiēts / ofte wel een kleyn pilleken van dzjn oft vier aesen ghemaect en ſoo inghenomen ſauonts na den eten / een ionck kind na aduenant.

Het ghebeurt wel dat den ſiecken gernē kamerganck en krijcht / ſoo houden wy meer van een klieſterie ofte ſupositorie dan van purgatiē, ten ware inde eerſte inſtantie vande ſieckte / datter eenighen tijt waer / maer niet electuarien die niet gheſhamoniceert en ſijn ſoo wy voren noch gheſeyt hebben.

Deſe naervolghende houde ick voor de beſte

Nēēt Diacatolice ſes drahma, een onſe Ci-roep van rooſen, menges met vvey vā ſote melck ontrent een half roomerken / wern ghemaect en den ſiecken inghegeuen.

Een ander.

Nēēt Electuarium, lenitium een onſe ſi-roep van Rooſen een onſe te ſamen te wepcke

50 Cort verhael van de
wepcke/met kleyn bier werm inghegeuen

Een ander,

Nēēt twee onsen Manna banden besten/
set te wepck in wep van soetmelc eenē
haluen roomer vol / tot dat den Manna ghe-
smolten is 'doeghet dooz een seruet wtghe-
perst/ende menghet met een onse fieroep van
roosen en doet als bozen.

Een ander.

Nēemt een onse vutgetrockē Cassia men-
get met wep van soet melck soo veel ast
noodich is / fierop van roosen anderhalf onse/
ghemenght doet als bozen.

Item somighe Clisterien die wy int ghe-
bryp hebben/die verkoelēde sijn en laxatief.
Dioletten blaederen / beta oft wormoeg
blaederen wortelen van blierboomen ghe-
scrap van elckx een hantvol / Paritaria ,
malue oft pappel bladeren / van elckx een
half hantvol / samen kleyn ghesneden / en
in eenen pot gedaen met dyp pinten waters/
ende latent op de helst verstedē/samen stijf
dooz gheperst / van dese dicoctie , een byper-
ken werm ghemaecht / en daer onder ghe-
menght twee onsen Electuarium linitium,
Mellis mercurialis, Oli violac, van elckx een
onse

Contagieuse sieckte de Peste.

51

onse / altesamen ghemenght in eenen mortier / ende werm ghemaect ende alsoo den krancken gheset / en lateut hem soo langhe by hem houden alst moghelijck is.

Noch een ander.

VAn die boozs. dicocti een byperken twee onsen vutghetrocken Cassia, oli violar, ander half onse / samen in eenen mortier ghemengt werm ghemaect als bozen.

Het ghebeurt somtijden dat den siecken den loop oft het root melesoen krijcht / in dese contagiouse sieckte de pest / het welcke dickwils veroorzackt wort / dat die siecken ghepurgheert worden / met eenighe purgatiē daer Schamonea in komt / oft iet dierghelijcken / ten tweeden soo krijghen die oock sulcken loop wel / die swack en teer van complexien sijn.

Ten derden soo ghesiet sulckx wel dooz het pestiael senn / het welcke soo suptiel is ende vercreyt hem tot in het binnenste vanden mens ende d. enen / alsoo dat die d. enen dooz die scherpicheyt vant senn vanden binnen ghequetst worden / en een inflamatie maken / het welck een oorsake is / dat de excrementen niet kunnen ghebonden worden / ende alsoo dooz veel camerganck alle krachten vanden siken wech gaen / om sulckx in

ijts te verhueden hebben wy eenighe cli-
sterien/ die ick D. A. hier sal beschrijven/
met een plaester die daer toe seer bequaem
is.

Een Clisterie om te suyuerē en voort af te spoelē
die scherpe humeuren ofte slibberachticheyt
der dermen.

Nemt een onse agrimoni, scabiosa, paritari,
roode winter roosen/webze blaederen/
wintergroen van elckx een half hantbol/
onghepelde gheerst / een gop hantbol / sa-
men in eenen pot ghedaen/twee potten wa-
ter op gegoten/sauen ghesoden op de helft/
ten lesten een pinte fijnen honich by gedaen/
daer een vpercken werm afghegoten / ende
alsoo den siecken gheset / latent soo langhe
inhouden alst moghelijck is/ende als dese
clisterie haer opeatie heeft ghedaen/moet-
men terstont een ander ghereet hebben om
te stoppen/ en is die hier volcht.

Cliesterie om te stoppen.

Nemt schellen van Barnaet appelen
vier onsen / Berberes, Cumack, Accacia
van elckx een onse / Balustia een half onse /
verckens ghers, vvebre, bladeren, drooghe roo-
sen bladeren van elckx een hantbol / snijdet
kleijn

kleijn te samen/ende doeghet in eenen pot/
gidt daer op twee potten smiswater van
eenen busmaecker / mits sy veel stael wer-
ken want dat beter is / samen ouer het vier
ghehanghen latent de helst versieden/ neemt
van dese dicoxie een vperken worm ghe-
macht / een onse fijn poper vnn granact
schellen daer onder ghemenght/ som wplen
nemtmen wel twee ousen/met d'p oft vier
doperen van eperen/ alsoo den siecken ghe-
set latent hem soo langhe inhouden alst mo-
ghelijck is / wy achten dat het selue seer
goet is.

Het gebeurt in sulcken loop/dat de men-
schen groote pijn inde dermen ende buyck
lijghen / waer toe wy een treffelijcke re-
medie hebben/ en is dese.

Nemt vyf oft ses sneden buyen broodt/
dat op eenen rooster op kooluier gheroost
heel hert dat vphang buyen oft swert
is / latent hout worden / stampent dan
fijn tot poper in eenen mortier / doet dat in
eenen aerden pot / gitter een vperken bandē
besten rooden wijn by / latet saemen sieden/
dat dick wort/ een consistentie heeft gelijk
een Cataplasma, daer onder ghemenght int
sieden fijn caneel poeder / naghelen/noten
moscaten foelie van elckx een onse / een
plaester daer af ghemaect en op den heelen
buyck worm gheleet/ is een treffelijcke re-
me.

Wy comen nu tot het Manuael, ofte des hants
operationen ende curatie der accidenten der
pest, als bubonis, Carbunckelen ofte antrax
en dierghelijcken.

Mer eer wy boozder gaen moeten wy
ons eerst defenderen / van het onghel
ijck dat ons ghedaen wort / van somighe
persoonen / het welck meest de cozsake is /
dat wy de penne inde hant hebben ghenom
men (soo ick van mijne reyse van Ierusalem
ben ghecomen) om dit boeken te schryven/
segghen alsoo / dat wy gheen onderschept
en hebben / tusschen koude kliren en geswollen
van pest / ende dat wy soo ghereet sijn met
onse Corefyuen te legghen / op sulcken kou
de kliren / als op pest bubonen.

Mer op antwoerden wy / dat sulcke on
warachrich is / ende dat wy vastelijck be
logen worden / dat wy soo badt souden sijn /
dat wy gheen distincksie oft groot onder
schept en souden kunnen maeken tusschen dese
beide.

Want het ghebeurt dickwils / dat iemant
een kouklier krijght inde cechenis oft on
der de orsele / princepael die fistels op armē
oft beuen hebben se subpeckt aen koude
klirē die oock wel met pijn en koetsen aen
co

comen/oft die rooſe int been oft armen krp-
ghen/sommich volck is terſtont verbeert/
dooz dien de peſt klieren op de ſelbe plaetſe
komt daer de kou klieren comen.

De kou klieren en ligghen niet baſt dan
verſchuyben/ende want dickwils ghebeurt
dat wy by ſulcken ſiken gheropen worden
die kouklieren hebben / oft oock wel daer
twyfel aen is / al eer wy wtſpzaeck don / ſoo
gheuen wy van onsen Antidota, oftwel eeni-
ghen anderen ſweetdzack / alſoo de Ger-
werdi Heeren van de Poleſpamer wel
weten/dat wy dickwils de pzeube erſt ne-
men (daer wy twyſelen) eer wy de wtſpza-
ke doen/ ende dat oock den Linaep bande
ghelontheyt/ om te weten onse wtſpzaeck/
oft de menſen infeckt waren oft niet / ſom-
tijt dyp oft viermael op eenen dach vant ſtat-
hups heeft comen vernemen in ons clooſter.

Wat ſware concientie ſoude dat booz ons
weſen/ dat wy de menſen in ſulcken groo-
ten ſchade ende ſchzick ſouden bzenghen/
daer goet en bloedt aeuhanght/het en mede-
teerden niet alleen datmen ons terſtadt wt
banden/maer ſouden mediteren een kriem
tot de doot. Daerom bidde ick ſulcken per-
ſoonen die ſoo lichtelijck ons hebben ghe-
blameert haer eyghen concientie beter te
werck ſtellen ende ſoo lichte bonniſſe niet en
gheuen.

Maer

Maer ter contrarie soo het oprechte pest-
kliren sijn / en dat sy wel ghesweet hebben
soo is de pestklire vermeedert en oock de
pijne. Ende de kortse en is niet gemindert/
ende meer ander teeckene beuint men / waer
wt men klaerlyck kan ozdeelen en bewij-
sen / dat het warachtelyck pest is.

Nu valter noch wat te segghen ondre
sommighe dat wy te broech Cozesyf setten/
maer dat wyt eerst moesten stouen / en pap-
pen oft plaesters leggen om te rijpen.

Is seker dat sy gheen experientie oft
verstant van sulcken accidenten en hebben.
Hier op willen wy onse reden gheben / het
welck wy langhe iaeren gheuseert en ghe-
experimenteert hebben / heb veel ontallijcke
menschen / Godt lof sonder roem ghespro-
ken / het leuen gesalueert / die anders souden
ghestorben hebben vanden onghenadighen
grooten bzant die sy by haer hadden. Maer
intijts een venster open gedaen / waer dooz
hem het fenijū ende bzant rau Exalieren
ende wt trecken / haer ingheuende van die
Antidoten, ende van buyten Atractiuen ofte
naer hem treckende medicamenten op leg-
ghen.

Alsoo dan verskert sijnde dat het buyst/
want die pijn na het sweeten soo groot
worden datmen nauwelijck en derf aen-
tasten : dan considereren wy twee saken.

Dooz deersten waert dat wy begosten eenige pappen oft Cataplasma / oft plaesters oft stuinghe van eenighe sappen / wortelen / krapden / soude ten minsten negghen oft tien daghen aenloopen eerder materie in wesen soude / daerentussen soude den siecken duisent pijnen lijden / ende de Coztse soo behe- met datter de doot volghen souden by fonte ende ter oorsaecken somtijt datmen het fenijnende bzant gheenen wtganck in tijts en hadt ghegeven.

Dooz het tweede / soo valt te considereren / dat den Cozesp die wy opleggghen seer attractief ofte aantreck ende is / den welcken Cozestierstont sijn operatie doet / ende dat op een vze min oft meer. Onse Cozestiesijn operatie is / dat hy mortificeert ofte doot byt die pest buyle / met het fenijn daer in besloeten / dat den pacient terstont gheen pijn daer meer in en heeft / als boozē in beer-na / wāt wy daer genochsaem experiēti af hebben. Die Cortsen minderen / sy beginnen beter te rusten / den apettijt wort beter / in somma alle saecken gaen dickwils wel. Alsoo practiseren wy in Carbonchelen ofte Antraxen, want somighe Carbonchelen datmē die liet wepen na haer guske / soude haer dickwils soo bzeet setten als een telpoer / het welke een onuerdzachelijcke pijnē is / ia gelijck een bier booz den sikeu / ende allen dagen

daghen meer ende meerder pijn / de Coztse meedert / ter tijdt dat hem begint te ringhen / het welcke somtijt tien ofte twelf daghen aenloopt / daer en tussen soude den patient al beer te soecken sijn.

Maer wy leuen daer mede int eerste instant / als met die Bubonen / want int eerste soo en is de pijn soo groot niet als int leste / daerom sijn die krachten oock noch stercker by den siecken int eerste.

Soo nemen wy als dan daer een ooghe op hoe verre het hem alreede vertoont. Soo accomoderen wy onsen Cappitellum, naer die groote / soo het wesen moet / legghent plaesterwijg met plucsel daer bouen op / en dit morrificeert terstont in cozten tijt / soo dat de pijn vanden Antrackx ofte Carbunkel terstont wechgaet / dit zijn operatie ghedaen hebbende / soo scharifiseertmen de Carbonckel, die daer doot ghebeten is met de schaers oft lanset / soo diep tot aen het ghesont vles : als dan hebben wy onse rotsaluē by de hant / tweemaal des daechs vermaeckt / met plucsel wel vet met een plaester Diaculom met de gomme ende Basilicum onder malcanderen ghemenght.

Onse rotsalue vvort alsoo ghemaeckt.

V^v **V**^v nemen het sop van roep koolen ontrent eenen pot / vier pont verse ver-

verckens liſe / dit ſamen ghemenght / en ſamen in eenen aerden pot inde ſchou by het vier gheſet / ſeuen oft acht daghen lanck / latent alſoo diſteleren / daer na hanget ouer het vier / en latent al die bochticheydt verſieden / perſſent dooz een ſtramijn / en latent kout worden. Ick maeck de mijne op een ander manire maer met deſe voozſchzeuen koudp ghenoch gheraecken

Deſe rotsalue is van wonderlijke kracht / al en is ſp maer van twee ſupſtantien ghesmacht / de verckens liſe in haer ſeluen is werm en bochtich / het rijpt ſeer / en doet haefſtelijc de peſtkool ſchepden van het goet vleeſ.

Het ſap bande koelen / heeft een verborghen treckende kracht in hem / alſoo dat het alrijt bochtich blift / op het gheſwil ofte Eſcar, ende alſoo iſt het ſenpn na hem wt / treckende.

De Eſcar ofte kool gheſchepden ſijnde / ſoo gebzupeken wy een Digeltief ofte wieckſalue ghemaecht van Venetſchen Termentijn die ſchoon en claer is / vier onſen / twee docperē van eperen / ſaſeraen een half dragma ghepuluriſeert / dit onder malcanderen ghemenght / met wiecken indie wonden geleyt / daer bonen ober een plaefter van Baſilicum oft Diaculum ſimplex, continueert alſoo vijf oft ſex daghen tertijt ende wplen
da

dat schoon root is/ en aenwaft alsdan ghe-
brypcken wy Vnguntum Aurum, oft Mun-
dicatief catium, apium ofte iet dierghelijcke/
bervolghens met plaester Diapalma, tria fer-
micum, tot volcomen ghenefinghe gebeurt
dat het blees te hoogh waft moetmen wech
nemen met ghebzauden aluyn Presipitat
ofte dierghelijcken.

Nota,

Wengaende van die gheswillen die comē
oncront den regioen der ozen Paroditas ge-
noemt/machmen inde eerste instantien soo
niet tracteren/ghelijck die voozgaende ghe-
swillen/want hier moetmē met discretie toe
gaē want dit is een konde partije/en lancsaē
tot rijpinge/eude oock eenighe groote ade-
ren/die daer ontrent geleghen sijn soo han-
delmen daer mede aldus/ alsoo haest hem
sulcken gheswillen setten ontrent die ozen
soo nemmen een plaester Diaculon met de
gommeu, met Basilicum, daer wat poedre van
Ephorbium onder ghemeught/en nemen ge-
merckt waert hem wilt verheffen/legghen
daer een vette plaester van dese op/macken
terstont een pap oft catplasma hier na be-
schreiben.

Deint witten hemswortel/ende wortelen
van witte lelien al bergs schoon ghewassen/
die hemswortel kleijn ghesneden / die leli-
wortelen de liesen ofte schellen afghepelt /
samen

samen in eenen pot gedaen gieten daer soet
melck by/en laet die wortelen wel moru sie-
den/ dan wel gestamt tot pap in eenen mozt-
tier/ nemt dan een half pont byghen steckt
die aen eenen houten spit / leghtse wat op
den rooster wat geebzaden en ghestamt/en
lijnsaet meel te weten die niet gheperst en is
maer daer de olie noch in is / ende Fena gre-
cum al sijn ghepulueriseert / van elckx dyp
onsen al dese dinghen onder malcanderen
ghemengh met soet melck / siedet te samen
dat sijn conststentie heeft ghelijck een pap
oft Cataplasma.

Ten lesten doet daer by twee ofte dyp
onsen oli van witte lelien/ met soo veel ber-
kens lise samen onder malcanderen ghein-
corpozeert/ ende werm bouē op die plaester
gheleet/alsoo ver het gheswil hem begrijpt.

Item noch een ander Cataplasma.

Nemt hemswortel/en wortel van witte
lelien siet die wel moztwe en stampt die
samen in eenen moztier/menght daer onder
het poeder van lijnsaet/ Fene greci, van elckx
twee onsen/met soet melck.

Nemt witten hemlwortel/ een pont lijn-
saet met fenigres van elck een viere-
deel / gidt daer op ontrent dyp potten heet
water,

water / latet alsoo staen bepd̃t vier vijs ofte
ses daghen / dan samen ghesoden dan wort
het spmachlich / dan gestamt in eenen mozt-
tier stijf wtgheperst / van dit stijm onder de
Cateplasma ghemenght ontrent vier goede
lepelen vol : als dan wat soete boter met oli
van witte lelien / elckx twee onsen samen
ghesoden tot een goede forma ofte consisten-
tie van een pap oft Cataplasma / werm op
die gheswillen ghelpt als vozen.

Ende wanneer dit geswil wat rijpt / ende
hem verhef / legghen als dan wat Cozesijf
daer op ende doen daer mede / ghelijck van
dit voozgaende / tracteret en continueert tot
de volcomen ghenestinghe.

Item noch een ander Cataplasma op de
gheswillen daer groote pijn is / om die
wat te versuten

Nemt de krupmen van twee wittenboes-
den doet die in een aerden pottken / gide
soet melck daer by / stedeet samen dat dick
wort / doet daer by soete boter vier onsen /
fafferaen een half dzagma in een komme-
ken ghebzoken met soet melck met dyp oft
vier doperen van eperen / maer de pap eerst
vant vier genomen: dese pap is seer goet op
alle plaetsen / daer gestwillen oft inflammatien
comē / stilt datelijc de pijn / en blijft hier me-
de continueren tot dat in goede dispositie is.

Goet gunstigen leser wy souden noch

me-

menicte van remedien hier konnen inuoeerē/
maer ick meyne dat wy met dese boozber-
haelde sullen volstaen.

Maer aler wy ons tractaet eynden /
soo sijn wy van sin / noch eenighe discoersen
te verhaelen / van eenighe abusen die ons te
ghemoet ghecomen sijn / eenighe iaren her-
rewaerts: namentlijck veel dienerse perso-
nen / die haer betrouwen hadden / op eenighe
schyffkens ofte rondcelkens de groote van
eenen pflipus dalder / in root ermostijn ghe-
napt / gemackt van arsenicum / mercurium /
suplimatum / auri pigamente / ende dierge-
lijcken / die sy aen den hals doegghen om
bezyht te syn vande pest.

Maer is abus / want wy menigē mense /
die wy lycten / en vande pest gestorben wa-
ren / sulcken dingen afgedaē hebben / dit wy
eens op een iaer wel vijftich en meer by den
anderen hadden: daerom seg ick dat in sul-
ker voegghen menich mens bedrogen wort /
die haer daer op betrouwen / en te seer ver-
stouten by eenighe sickten te comen / oft in
gheinfecterde hupsen te gaeu / soo wy dick-
wils beuonden hebben.

Alsoo oock ouer acht oft negen iaren eenen
mester Peter Mariana van lupck geboren /
die in dien tyt van onse Heeren Magistraet
in dinste wert genomen booz pest-meester:
die hem vermat in wepnich daghen de pest
wt

wt Antwerpen te weeren / ende de selbe te
 beuyden welcke Meester Peeter in dien
 tijt / veel van die rondeelen aen het volc
 verkoocht / maer kregghen soo wel de pest en
 stiruē daer van als andere / diet niet en had-
 den / hy was ghefoziert van stadts wegghen
 in een hupps by het Casteel / ende sou vooz
 gaste trecken dyp dypseut gulden t'spaers.
 Ick wiert vande Heeren Polpsijmeesters
 ontboden / op haer camer / ende my wiert
 t'selue voozgehonden / datter sulckeuen mee-
 ster hem presenteerden om onse stadt van
 pest by te houde / wat my daer van docht :
 waer op ick antwoorden / soo hy dat doen
 kan / belobe daer vooren van wegghen ons
 Clooster te contribueren iaerlyckx hondert
 gulden / want wy dan kregen herelycke Co-
 mensalen die haer costen wel betalen die wy
 in tijden van pest niet en krijghen / maet het
 quam al contrarie / want alle de menschen die
 van sijn dzancken dzoncke by na al stiruen ic
 en weet gheen die opquamen / want hy selue
 veruerit was / ende en dorsten by de sieken
 niet comen / maer sont sijn knechten met
 dzancken by de siecke die daerom niet en li-
 tente sterven. Ja selfs stierf een van sijn
 knechte in dien tijt vāde pest dat ick dit ver-
 hael is meer tot waerschouwinge vāde goe-
 de lieden / datse haer niet lichtuerdelijck
 en verston ten / en haer seluen bedzieghen.

Item

Item noch een ander diſcourſ van de ſpaēſche vliegē / met heefdeech en wijnaſijn ſamen geſtampt / en plaēſter wijs opghelept / dyp oft vier handen breeet onder het gheſwil om bleepnen te makē / ende alſoo die peſt te diſverteren / het welck nu ghemeyn in vſantie iſ by onſe nieuſchrijvers / het welck wy niet en begheeren te verachten / maer en konnen daer oock gheen groote deught af ſegghen / want die bleepnen en zijn maer boven op de huyt / maer het Epidermūſ deur oft opghetrocken / het welcke gheen ſecours en kan ghegheben aen het gheſwil / het zy waer het zy / het ſal eben pijnelijck blijven / ſoo wy dat ghenoech gheſien hebben.

Maer wy houdent vooz goet in eenighe andere heete coztſen / daer can't wel deught doen / want den brandt wordt daer vooz uytgetrocken.

Maer ten can niet miſſen / ghelijck wy hier vooz verhaelt hebben met onſe Corroſyf oft Capitellum / dat iſ het alderbeſte.

Noch een ander Hiſtorie.

Men zijn wel te voren ghecomen eenighe practiſijnen die hen lieten duncken dat ſy groot verſtandt hadden vande accidenten der peſt te cureren : jae beroumden hen / dat ſper wel ghecureert hadden / die met peper
 E cozenſ

cozens uytgheflaghen waren. het welck wy onwaerachtich houden. Want sulcken siecken bande pest / daer haer pepercozens openbaren / en sullen niet langhe leven / maer alle haest sterben / want wy hebbender al ettelijcke dupsent ghesien in sessendertich jaren tijds / maer noyt iemandt daer van weten ghenesen.

Maer daer is een sieckte diemen scheurbuck is noemende / die over het gansche lijf met sulcken placken uytstaen al oft pepercozen waer / ende die sulckx niet en kent / wordt hier me bedroghen / ghelijck noch niet langhe gheleden eenen hupsman van Ooderen / met de selve sieckte besmet zijnde / quam hier inde stadt tot eenen Chirurghijn om hulp oft raedt van hem te hebben : den Chirurghijn den boer soo uytgheflaghen siende versloech hem / en seyde : Ghy en moet hier niet zijn / maer gaet naer de Cellebroeders. Den goeden man quam in ons Clooster / en seyde dat hy van sulcken persoon ghesonden was. Ick hem siende dede hem booz d'eerste sinen mondt open doen / en bevondt het tant vleesch swert gheswollen / de tanden bedeckt / ick seyde : Orient ghy hebt een sieckte diemen Scheurbuck heet. Wy gaven hem raet en was haest ghenesen.

Wepnich tijt te bozen was de maerte van den ouden portier bande Slijckpoorte bande selve

ſelbe ſieckte ſieck: de eerweer. Vaters bande
Jeſuyten die adminiſtreerden haer de kercken
rechten ende de heylighe Sacramenten/
en ſeyden datſe tot moꝝghen niet leven en ſou:
de wacht en begheerden het byandt-hout niet
dat in dit huyſ lach te bewaren / ick viſi-
teerde haer ende ſeyde dat geen peſt en was/
waer van ſy alle verwondert waren / alſoo
het bleeck / s'anderdaghſ als wy weder-
quamen/ dat den patient beter was.

Item eenen jongen tot eenen Pepercoeck-
baker aen Schutters put naest de Trou/
daer eenighen tijt te bozen de ſieckte was ge-
weest/ was oock ſeer uptgheſlaghen / broch-
ten den jonghen t'onſent/ ick ſeyde dat gheen
quaet en was/ maer ſy en waren niet geruſt/
maer lieten den jonghen acht dagen t'onſent/
en ghinck gheſont naer huyſ.

Item teghen ober het Boꝝcht Kerck-hoff
tot eenen aerbender bande Werf / was een
dochter alſoo uptgheſlaghen: ſy quamen t'on-
ſent ghelooopen dat menſe ſoude buſten dra-
ghen/ wy quamenſe viſiteren/ en was als vo-
ren/ en binnen wepnich tijt gheeneſen.

Item ober 20. jaren onbegrepen den tijt/
ben ontboden gheweest tot Baſel op het hof/
alwaer een maerte gheſtoꝝben was / en upt-
gheſlaghen met alſulcken placken/ het was
daer booz peſt gheviſiteert/ van die daer ver-
ſtandt af hebben wilden. Den Heer Moug
C 2 De

De Likig Hooch-balpau was gheblucht/
het Hof en Doorp was in roeren / maer wy
dit voor goet wysende bleef met blijfchap al
goet / en in stilte.

Noch heb ick diuersche sulcken visitatien
ghedaen / soo van kinderen die t'onsent ghe-
brocht wierden / oock buypen ons hups / soo
binnen als buypen dese stadt / al te lanck om
verhalen.

Daer zijn noch andere soorten van kortsen
ofte leggher-sieckte / alsoo wy met menichte
inde leggher sieckte van Berghen ghenoegh
ghesien hebben / dat sy vol placken waren als
pepercozens.

Daer zijn kinder-pocken diemen kinder
swerte pocken heet die oock sulcken placken
krijghen.

In Italien en Duytslandt / heb ick ghe-
hoort dat somtijts sulcken sieckten regneren /
die met sulcken placken uytflaen als peper-
cozens.

Alsulcken moghen sy ghecureert hebben /
ende laten haer duncken dat het rechte pest is
gheweest / zijn daer in seer gheabuseert / ende
blijven soo in die erreur en dolinghe.

Item noch een discours van Fistels.

DAer valt noch te segghen van onse nieu-
schrijvers / dat die personen die by de
pest

pest verkeerren sullen fistels draghen/ tot haer
bewaeringhe. wy en misprijsent niet / maer
hebt dickwijls gheraden ende oock menighe
ghestelt/ nochtans en isser niemant van allen
onse Broeders in ons heel Provincie/ die ick
weet die fistels draghen oft hebben / noch-
tans wy zijn tot noch toe bewaert gheweest
Godt lof.

• Dan houden booz goede preservatiben eenen
betten boteram en eenen teugh goet out
hier als wy't oock hebben.

Bevinden Leser wy souden noch veel dis-
coursen historis-gewijls hier konnē boozt-
brengghen / maer willent hier mede laten blij-
ven om D. L. oock niet verdrietich te maken
met langhe propoosten/ ende en is oock mijn
intentie niet gheweest met dit Tractaet te
schrijven om veel historien te verhalen/ maer
bidde Godt almachtich / dooz sijne goe-
dertierenhepdt / dat hy beliebe dese schzicke-
lijke sieckte de pest/ die nu soo langhe Jaren
ons heeft besocht/ ons nu wil afweiren/ ende
ons verleenen een langdurighe ghesontheyt/
ende hier namaels het eenwich leven/ Amen.

† A P I S.

Andere accidenten en wil ic my niet moep-
en / maer laet de Chirurgijns in haer affai-
ren/ ten waer in eenighe gheinfecteerde hup-
sen.

Ich

Ick dencke met Godts gratie oock uyt te
laten gaen mijne loffelijcke ende ghelucki-
ghe reyse van Ierusalem/waer in ghy clær-
lijcken sult kunnen lesen en bemerken / hoe
en in wat manieren allen die heylighe plaet-
sen ghelegghen zijn / ende hoe die teghenwoor-
digh staen.

Men false te koope binden by Guiliam
Verdussen/op onse Liebe Vrouwe Kerc-hof.

Dit cort Tractact vande Peste, be-
schreuen door Broeder IAN VANDER
LINDEN, Pater vande Cellebroeders
binnen Antwerpen, out Meester en-
de Practisijn over die selve sieckte, sal
tot preseruatie ende ghenefinghe der
voorseyde sieckte, profijtelijck ghe-
druckt worden. Desen 26. Decem-
ber Anno 1633.

*Zegerus van Hontsum Canonicus
& Pœnit. Ant. Lib. Cens.*

schiet te
ghewone
ghewone
hem te
de plant
en woort

duistert
te-hof.

te, be-
ANDER
eders
ten-
re, sal
eder
ghe-
gem-

icws

PES

Pell

Erge
m
d

Don M
fr

Sph

